

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תנ"ב | פרשת נח | תשפ"א | קהילת הניכוי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם יש בהעתקת מידע דיגיטלי משום איסור גזל

א. הקנתא דבר שאין בו ממש. ב. הקנתא דבר שאין בו ממש אגב דבר שיש בו ממש. ג. קנין סיטומתא. ד. בעלות על יצירה. ה. השגת גבול. ו. דינא דמלכותא דינא. ז. משייך זכות העתקה. ח. העתקה שלא למטרת מסחר. ט. המויל יודע מראש שיעתיקו. י. המידע כבר התפרסם.

א. הקנתא דבר שאין בו ממש

איתא בב"ב (קמ"ז.) שכיב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה יאכל פלוני פירות דקל זה לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו. ופרש"ם (ד"ה א"י) לא אמר כלום שהדירה אין בה ממש להקנותה ופירות דקל נמי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ע"כ. וכן מבואר ברמב"ם (מכירה פכ"ב ה"ד), וביאר הב"י (רי"ב) שהוא ז"ל מפרש דבכה"ג לא מהני משום דבר בהם ממש.

אלא דע"י בהגהות מרדכי (י"ב ס"י תרע"א) בשם בעל העיטור ז"ל בשם רב האי גאון דדבר שאין בו ממש כגון אויר ודירה ואכילת פירות בלא גוף כולו לא מהני בהו קנין כו', ורב נחשון השיב דכוונת הש"ס דידור בו שעה אחת משום דלא אמר ידור כך וכך זמן וידור בו שעה אחת משמע, ע"כ. והביאו הב"י (ס"ט). וע"י בט"ז (שם על סעי' א') דס"ל לרב נחשון שיש קנין בדבר שאין בו ממש. ויעו"ש בש"ט"מ (י"ב ס"י שם ד"ה אמר רבא) בשם הרא"ם שהטעם שלא חל הקנין בכה"ג משום דהו"ל כקנין דברים, שהרי הקנין הוא על האכילה ועל הדירה והאכילה והדירה מעשה הם ואינם דבר שיש להם ממש, ע"כ.

ב. הקנתא דבר שאין בו ממש אגב דבר שיש בו ממש

ומ"מ מבואר מהש"ס שם שאם מקנה לו חצר קונה גם האויר. וכ"כ השו"ע (סי' רי"ב סעי' א-ב) המוכר לחבירו אויר חצירו, אינו כלום, אא"כ הקנה לו חצרו להכניס בו זיוין, וכן כל כיוצא בזה, ע"כ. ולענין קנין אגב כתי' ההגהות מרדכי (ס"ט) בשם בעל העיטור ז"ל בשם רב האי גאון דדבר שאין בו ממש לא מהני בו קנין ואפי' אגב מקרקעי וראיה מדאמר ידור פלוני בבית זה, ע"כ. והביאו הב"י (ס"ט). אולם המבי"ט (ח"א סי' ש"כט) כת' שאם הקנה ד' אמות קרקע במתנה ואגבן הקנה הדירה, קנה האויר אגבו. והביאו הבני חיי (ח"ו"מ סי' ר"ב א"ת), וכת' שכן דעת המהרש"ם (ח"ו"מ ס"ב), ועיי"ש שהביא שיש חולקים, ושגם המהרש"ם לא אמרה אלא במתנה דכיון שגלה דעתו שהקנה המעות להרויח כמו כן הקנה לו הבית לדירה שאדם רוצה שיתקיימו מתנותיו, ועיי"ש. וע"י במשפט שלום (שם ד"ה וע"י בשו"ת המבי"ט) שהביא דברי המבי"ט, וכת' דקשה לצרף דבריו כי הם נגד הפוסקים שנקטו כרב האי גאון. ועכ"פ מבואר דמהני קנין לדבר שאין בו ממש, אם מכרו יחד עם דבר שיש בו ממש, ולדעת המבי"ט אף אם מקנה אותו בקנין אגב.

ג. קנין סיטומתא

אלא ד"ל שייך לקנות דבר שאין בו ממש ע"י קנין סיטומתא. דע"י בהגהות מרדכי (שבת סי' תע"ב - תע"ג) שהביא המהר"ם שמי שנדר לחבירו להיות בעל בריתו אע"ג שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ הואיל ומנהג בני"א שנודרים ביניהם זל"ז ומקיימין גם כאן צריך לקיים, ומיהו ר' יחיאל היה אומר דאם הוא מתנה בעודה מעוברת אין בכך כלום דהוי דבר שלא בא לעולם, דלא דמיא לסיטומתא דהתם בא לעולם ומועיל בה קנין וכו', ע"כ. מבואר שנח' אם מהני סיטומתא בדבר שלא בא לעולם. ובשו"ת הרא"ש (כ"ל י"ב ס"ג) מבואר דמהני סיטומתא בכה"ג. וע"י במהר"ם (ח"ו"מ סי' קנ"א ומשפט שלום סי' ר"א) שפסק דמהני.

וכן פסק התה"ל"ד (סי' שכ"ב ד"ה כתב ערו). וע"י עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון ש"ס"א.

ד. בעלות על יצירה

מעתה י"ל שלא שייך בעלות על חכמה כי אין בה ממש, ואע"פ שבאויר חצרו שייך בעלות שאני התם ד"ל דקונה ומקנה האויר יחד עם דבר יש בו ממש, אבל בני"ד לא שייך זה, ואפשר שאף ע"י קנין סיטומתא א"א להקנותה כי י"ל שמעולם לא קנה לעצמו כי לא שייך בזה קנין.

והנה השואל ומשיב (ק' ח"א סי' מז) כת' שמחבר שהדפיס חיבורו בדברי תורה, פשוט שיש לו זכות בחיבורו לעולם, שהרי אף בדבר הרשות כשאיש מדע מחדש ממציא איזה פטנט במקצוע מסוים, בדיניה אין שום אדם רשאי להפיצו בלי רשות הממציא, משום השגת גבול, ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלהם. וכן באמת מעשים בכל יום שמחבר המדפיס חיבור, יש לו ולבאי חכו זכות יוצרים, ויש כח בידו לגזור על כל העולם שלא ידפיסו יספר בלי רשותו או רשות יורשיו, וכמ"ש ההפלאה בהקדמתו, וכן הצ"ח נדפס מחדש על פי רשות בנו הגאון המחבר, ואע"פ שלא גזרו בפירוש על זה מעולם, ע"כ.

והמחנה חיים (ח"ב ח"ו"מ סי' מ"ט ד"ה הנה לכה' ומ"ה ודעת) כת' בענין מי שכת' חי' תורה של חברו שלא בשמו שעבר על לאו דלא תסיג גבול רעך כדאיתא בספרי (פ' שופטים), וכן המתלבש בתורת בחירו ולא אמר בשם אומרו הוא גנב, הגם שזה נהנה וזה לא חסר, אסור ליקח דבר של בחירו שלא מדעתו ולהנות בו גזל הוא. וראיה שייך בחכמה גזילה מסנהדרין (נט) דאמרו דגוי שלמד תורה חייב מיתה דכתיב משה מאורשה כו' והוא בכלל גזל, ע"כ. אולם ראיתו מדברי תורה יש לדחות דשאני חכמת התורה חדידוש הוא דתורה דלילה היא ולפיכך לה בקידושין (כ"ב) משום שכתוב ובתורתו יהגה ויומם ולילה. ומ"מ כהשואל ומשיב נקטו המנח"י (ח"ט סי' קנ"ג וליקוטיו סי' קסט) והגר"ש זצ"ל (זכות היוצרים מבוא עמ"ג וזכות היוצרים פ"ח).

אבל הבית יצחק (ח"ב סי' ע"ה, וע"י ח"ו"מ סי' פ) תמה על השואל ומשוב שאינו רואה ראייה לזה, דאף דתורה דלילה היא, כיון שמכר ספריו ודאי שבעין יפה נתן, וכמ"ש מה אני בחנם אף אתם בחנם, ואין לאסור על אחר להדפיס ספרו עד שישלם עבור זכותו, כי מי הוא האוסר, והתורה נמשלה למים לשאוב ממנה בלי תשלום וכו' (ועיי"ש שאף בענין מלאכה אין איסור אא"כ יש לו רשיון מהמלכות שזכות זו שייכת לו (עלולם).

והמהר"ם (ח"ב סי' ע"ה) כת' בענין רעיון של מסחר דאין בו קנין הגוף כי הוא דשלב"ל ואין בו ממש. וכן משמע משו"ת הרמ"א (סי' י) שאסר להדפיס ספר לכמה שנים ולא אסר לעולם ואף זה לא משום שיש למדפיס הראשון בעלות, אלא משום שלא לפגוע בפרסנת ת"ח, עיי"ש. וכן נרא' מהח"ס (ח"ו"מ סי' ע"ה וע"י ח"ו"מ סי' נו) והרע"א (מאיר עיני הגולה עמ"ג) שאסרו העתקת ספרים משום השגת גבול ולא מום גזל ממש. וכן דעת השרידי אש (ח"א סי' קמ"ה). וכן משמעות הפוסקים עד השואל ומשיב שלא נתנו זכות עולמית למחברים. וע"י בשב"ל (ח"י סי' רע"ג) בדעת החת"ס. ודעת בעל האל"צ (זכויות היוצרים ספחים א) שרק מדיסק מקורי אסור להעתיק. שו"י במשיב דבר (ח"א סי' א) וכד מ"ה אחר) שנקט שיש בעלות על חידושי"ת כי תורה דלילה היא. ובאג"מ (א"ו"ח ח"ד סי' מ"ד"ה י"א) כת' דמי שהקליט אוסר מד"ית אסור להעתיקו, יש משום גזל, כי הוא שוה כסף ועשה כן להרויח מזה [ויש לעיין אם כוונתו משום שיש בעלות על חכמה או מפני שיש בעלות על הקלטת עצמה]. ודעת בעל השבט הלוי (הסכמה לעמק המשפט זכויות יוצרים) שדעת תורה נוטה שיש איסור גזל במה שחבירו המציא לגמרי מחדש, הן בספר הלכה וכיוצא"ב והן בשאר דברים וכן הוא בדינא דמלכותא בכל מקום בעולם, ע"כ. והמנח"י (ח"ט סי' קנ"ג) הביא מהח"ס בצואתו בספר אהבת חסד שאסר להעתיק חלק מספריו [והעירוני שיש לדחות שלא משום בעלות על חכמה איתא עלה אלא משום השגת גבול או דו"ד כמבואר בסמוך].

ה. השגת גבול

וע"י בשואל ומשיב (ס"ט) שכת' שיש בהפצה בלי רשות הממציא, אף משום השגת גבול. וכן הוא בחת"ס (שם) ובמהר"ם (ס"ט). וכ"כ בפנת"ש (ח"ה פ"ט אות י"א), ומ"מ עיי"ש (פ"כ מהג מ"ה ד"ה ובדיני גניבה ופי"ט הנהג כו' ד"ה ועוד נראה) שבאופן חד פעמי אין השגת גבול ומ"מ יש לדון משום שהמוכרים מדפיסים על הקלטות לאסור אף באופן חד פעמי, ועיי"ש שדן שתנאי זה לא מועיל. ומ"מ דוקא כשמעתיק לצורך מכירה אז שייך לאסור מטעם זה. וכ"כ וכן נקט והמשנה הלכות (ח"י סי' רע"ט).

המשך בעמ' הבא

פניני הלכה

האם נט"י מרביעית מצומצמת קשה לעניות

איתא בשבת (ס"ב.) א"ר אבהו ואמרי ליה במתניתא תנא ג' דברים מביאים את האדם לידי תחנותיו ואלו הן וכו' ומזלזל בנטילת ידים וכו'. אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל, אבל משא ולא משא לית לן בה, ולא מלתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ע"כ. והובאו דברי הגמ' ברי"ף (שם כ"ה.) וברא"ש (שם סי' י"ב). ופרש"י משא ולא משא - שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית מצומצם.

ובפשטות הא דקאמר "ולאו מילתא היא", אתא לדחות דברי רבא מדברי רב חסדא, דאף היכא דמשא ולא משא [דהיינו שנטול ברביעית מצומצמת לפי רש"י] הוא בכלל מזלזל בנטילת ידים.

אולם הטור (סי' קני"ח) כתב - וצריך לזהר בנטילתם שכל המזלזל בנטילתם חייב נידוי וכו', וכל המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות, ואמר רב זריקא אמר רבי אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. ומיהו במחנה ההולכים במלחמה פטורים. ואע"פ ששיעורם ברביעית יוסיף ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהיבו לי מלא חפנאי טיבותא.

ונראה מדבריו דהיכא דנטול ברביעית לאו בכלל מזלזל בנטילת ידים הוא, אלא דמ"מ יוסיף ליטול בשפע. וצ"ל דס"ל דהא דקאמר הגמ' ולא מילתא היא, היינו דאע"ג דהיכא דמשא ולא משא לית לן בה משום עניות, מ"מ לאו מילתא היא מפני דיש לאדם ליטול ידים בשפע.

וכיוצא"ב כתב הדר"ש (סי' ק"ס ב') - ומשמע לי מ"ש ולא מילתא היא דאמר רב חסדא וכו', לאו למימרא דאתי לידי עניות אם רחץ ברביעית מצומצם, דזה ודאי אינו, דהא חכמים לא הצריכו לכתחילה יותר מרביעית, ואפי' אותו רביעית אינו צריך לשפוך כולו על היד, דהא תנן מרביעית לשנים ומלוג אפי' למאה, אלא הכי קאמר מה שאמר לית לן בה דר"ל דאין נפקא מינה באם משא רביעית או יותר מרביעית, על זה קאמר ולא מילתא היא דהא אמר רב חסדא מכח שמשאי מלא חפנאי נתייבב על מלא חפנאי טיבותא, ומשי"א כתב רבנו (הטור) לעיל סי' קנ"ח ז"ל ואע"פ ששיעורם ברביעית יוסיף ליטול בשפע דא"ר חסדא וכו'.

וכן פי' החיד"א בספרו ככר לאדן מסכת ד"ה זוטא פ"ח תוספות ע"ש דהא דקאמר לאו מילתא היא, קאי על הא דקאמר דאין נוטל ברביעית לית לן בה, דמשמע דאין בזה שום פקפוק.

ועיינן עוד בבית דוד (סי' ס"ט לטו"ש סי' קנ"ט) שכתב - ואפשר דס"ל דע"כ מה שאמרו ולא מילתא היא, אינו רוצה לומר דלא הוי קושטא החילוק שחילק קודם בין לא משא כלל למשא ברביעית דמצומצם, דאם כן מה ראה מייית מרב חסדא, שלא אמר רב חסדא אלא שזכה לרוב טובה, אבל שיבוא לידי עניות אם יטול רביעית מצומצם לא אמר. ותו אם איתא דברביעית מצומצם אתי עניות, כולי עלמא צריכי לזהר בזה ומאי רבותיה דרב חסדא, אלא ודאי מ"ש יולאו מילתא היא רוצה לומר לאו מילתא היא, קאי על זה ליטול ברביעית מצומצם בשביל שאין בזה עניות, דאע"פ שאין בו עניות עם כל זה ראוי לאדם לחוש אלא ליטול ברביעית מצומצם, דאמר רב חסדא וכו'. שולם בב"י כסי' ק"ס על דברי הטור דהיכא דאית ליה ספק אם נטל ידיו טהור, כתב - אינו בהדיא במשנה אלא שהרמב"ם כתבו בפ"ו מהלכות ברכות (ה"ט"ו), וכן פי' בפירוש המשנה פ"ד ממסכת טהרות (מ"א), ואפשר שהוא סובר שזוהו מה שאמרו בפרק אשה (שבת ס"ב.) מלא משא ולא משא לית בה, אע"פ שרש"י מפרש בענין אחר. ורע"א דאייסקא התם דלאו מילתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו', היינו כי היכי דלא ליתי לידי עניות, אבל מדינא אינו צריך לחזור וליטול, ונראה דהוא הדין לשאר ספיקות

ז. דינא דמלכותא דינא

אלא דינא שיש בעלות בזה מכח דינא דמלכותא, כמו שמצינו בתשובת מהרש"ל (סי' לו) דמדינא דדיד שייך בעלות על דבר שאין בו ממש. וכן הוא בכסף הקדשים (רס"ו ר"ב) ובערוה"ש (אות ג). וכ"כ הבית יצחק (שם סי' עה אות ה) דהואיל ומצד דינא דמלכותא אסור במדיניות אלו להפיס בלי רשות המחבר, וכבר נהגו כן מיראת המלכות, בבחי' חייבים להחזיק בדינא דמלכותא. ועיי' בחת"ס (ח"מ"ס סי' מד) שכל תקנה לטובת בעלי אומנים אמרין דינא דדיד. וכן דעת בעל השב"ל כמבואר לעיל אות ו'.

ז. חיוב משום נהנה

ועיי' בנוב"י (ח"מ"ס נה"ס סי' כד) שנשאל בענין ראובן שחבר פירוש על סדר נויקין וקדשים, והלך אל שמעון המדפיס ונתפרש עמו בסך ידוע בעד כל דף שידפיס לו אלו השני סדרים עם פרש"י ותוס' ופירוש של המחבר הני"ל למטה, והנה בזמנם דרך המדפיסים היה שמסדרים חותם של אותיות ואחר גומרים כל דף ודף סותרים סידור האותיות לסדר מהם דף אחר, ולשמעון מחמת שהיו לו הרבה אותיות לא קלקל הסידור והניחו כמו שהוא, רק הסייר מלמטה את הפירוש החדש והדפיס לעצמו שני סדרים הני"ל עם פרש"י ותוס'. ופסק הנוב"י שחייב שמעון לשלם אל כל מה שנהנה ממסדור האותיות לפי חלקו לפי מספר שמדפיס, משום שנהנה ממות ששילם חברו (עיי' שם שאע"פ שזה פטור מ"מ חסרו ואפי' קצת חייב וה"ה הכא שהרי חסרו בזה שיהיו פחות קונים מראובן). והובא בפת"ש (סי' קנה ס"ק א). וראיתי שמאכן הוכיח הגר"נז"ג זצ"ל לחייב בני"ד משום שנהנה מיצירתו של חברו (אפי' אם אין בעלות לחכמה). אלא דעיי' בדברי מלכיאל (ח"מ"ס סי' קנה) שכת' בענין מי שהשתמש בשם מוצר של חברו, שאין לחייבו מדין נהנה ולא דמי להא דהנוב"י דשאני התם שדמי הסידור הוא של ראובן ויש לו קצת קנין בזה אי נימא אומן קונה בשבח כלי, אבל בני"ד אינו משתמש בשלו מאומה (עיי' שם שמי"מ אסר בזה מטעם אחר). ולפי"ז יש לדחות בדברי הגר"נז"ג זצ"ל. ועיי' שם בדברי מלכיאל שבלא"ה תמה על הנוב"י דאיזה קנין יש לו בהאותיות אחר ההדפסה שנאמר שיכול למחות לכתחילה. וכן תמהו על הנוב"י הגר"ב פה בגהותיו (על הנוב"י שם) והישועות מלכו (ח"מ"ס סי' כב). וכן דעת הפתח"ש (שם סוף הגה כז).

ה. משייר זכות העתקה

ולכאוי"ל דאף אם נימא שאין בעלות על חכמה מ"מ אחר שמדפיס חכמתו בספר או צורב ידיעותיו בדיסק וכדו', הוי קנין של דבר שאין בו ממש שחלה אבד דבר שיש בו ממש, ועיי' כשקונה חפץ מהממציא יכול הוא לשייר זכות הציבור, העתקתו וכדו' דאף אם החכמה בפני"ע אין לה ממש מצינו דמהני שיור בכח"ג בשו"ע (סי' ג) שפסק שאם מוכר מקומו שצירר לעצמו האויר מהני. [וזה עדיף מתנאי משום שאם התנאי יעבור על התנאי המכירה בטלה (ובני"ד לא שייך להתנות בכח"ג כי בודאי שהמ"ל לא יחזיר את כספו של או"י אשער על התנאי, ובכח"ג לא מהני התנאי כמבואר בחו"מ סי' קי"א סעי' ג'), ומו"ל צריך להחזיר הדמים, משא"כ בשו"ר אף אם הקונה המכירה לא בטלה כמבואר בסי' ר"ט סעי' ח']. ועיי' במקור חיים (סי' תמ"ט ס"ק ט) דבכל אומדנא דמוכח א"צ משט"י התנאים אלא הוא בכלל שו"ר. ועיי' במשנת זכות היוצר (מילואים). אלא שכ"ז בספר, דיסק וכדו' המקורים, אבל אם עבר והעתיק לא שייך שוב לאסור להנות ממידע זו מחמת התנאי כי על המידע לא שייך חלות התנאי ואין לה בעלות.

ט. העתקה שלא למטרת מסחר

אלא דאף אם נימא שיש בעלות או ע"כ מהני שיור במכירה, מ"מ לצורך שימוש פרטי של לימוד תורה יש להתיר. דאיתא בב"מ (כ"ט): המפקיד ס"ת אצל חברו, אם כשהוא גוללו פותחו וקורא בו מותר אם בשבילו פותחו אסור. וכן הוא בטשו"ע (סי' רצב). וכת' המדלי (ב"מ סי' רצג) בשם רב יהודאי גאון כשם שאסור לקרות בו כך אסור להעתיק ממנו אפי' אות אחת שלא ברשות והני מילי בעם הארץ, אבל ת"ח מותר לקרות בו ומותר להעתיק ממנו ואפי' לכתח', והוא שאין לו כיוצ"ב, לפי שכשהפקידו אצלו יודע היה שילמדו בו ואדעתא דהכי הפקיד אצלו כמו מפקיד מעות שחיה מותרים שמוותו לו להשתמש בהם, ושמה הטעם משום דאיתא במדלי (לק"ש משל פ"ו פ"ס ל' רמז תתקל"ט) לא יבזוז לגנב כי יגנוב שעה בלכות מי שגונב דברי תורה ומעתיקו, ע"כ. וכן פסק הרמ"א (שם) אלא שהביא רק הטעם הראשון, כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אצלו, ושוב כת' שבמקום בטול תורה, שאין ספרים נמצאים, יכולין בית דין לכופ' לאחד להשאיל ספריו ללמוד מהן, ובלבד שישלמו לו מה שיתקלקלו הספרים, ע"כ.

וכת' הסמ"ע (סי' קמ"ח) שלפי הטעם הראשון של המדרכי אם ידיעין דקפיד אסור, והרמ"א הביא טעם הראשון, גם המדרכי לא כתב בלא לשון אפטר ובעיר שושן עירב הדברים, דמתחילה כתב בלשון הרמ"א דודאי אדעתא דהכי הפקידו אצלו, ואחר זה כתב דין כפיה אשאלת ספרים וכמ"ש הרמ"א, ואחר זה דמיסוק וכת' כדאיתא במדרש לא יבזוז לגנב כי יגנוב, עכ"ל. אולם השו"ע (סי' קמ"ח) כתב שדברי העיר שושן עיקר, דלעולם תרווייהו צריכי, טעם דאדעתא דהכי הפקידו אצלו צריך דמותר להשתמש בו אע"פ שמקלקלו קצת, וטעם דלא יבזוז לגנב צריך דאע"ג דמסתמא מקפיד בכחי מותר, וזה דעת הרמ"א שמתחלה כתב שמותר לקרות ממנו כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אצלו כלומר שמתעם זה מותר לקרות ולהעתיק אע"פ שמקלקלו, ואח"כ כתב שיכולים ב"ד לכופ' להשאיל ספריו ובכלל זה ג"כ שמותר להעתיק אפי' חברו מפקיד על ההעתקה מטעם דלא יבזוז לגנב

וכמ"ש העיר שושן וכן נ"ל עיקר, ע"כ. וכן בבניאר הגר"א (אות מ) הביא ב' הטעמים להתיר. ועיי' שם בהת"ס (א"ח"מ סי' ב) שנתמה על השו"ע דהרי כשגמיר לקרא לא יבזוז לגנב א"כ זה מספיק להתיר גם לקרות בו ותו לא צריך לטעם דמעות מותרין, ועיי' כת' לבאר אף אליבא דהשו"ע, שבדקדוק לשון כתב ר' יהודאי גאון שאסור להעתיק ממנו אפי' אות א' משום דמרע ליה לפקדונו, עכ"ל. משמע דמרע ליה פ"י מזולז בשווי הספר, דבימיהם לא היה הדפוס והעתיקו הספרים בכתבת ידם וכל שהספרים יותר מצויים ומועתקים ומוגהים המה בזול יותר ואינם שוים כל כך, נמצא על ידי שזה מעתיק אפילו אות א' מספרו של זה להגיה ספר אחר ע"י אותו זה היה מגרע ומזולז פקדונו של זה, ע"כ.

והמ"א (סי' ד' ס"ק ג) כתב שדברי השו"ע נכונים בהפירוש המדרכי, אולם לדינא העיקר כהסמ"ע. ומהערוה"ש (אות לד) משמע דס"ל כהסמ"ע. נמצא דלהסמ"ע במקום שלא ידוע שהבעלים מקפידים אם היה דבר הנוגע ללימוד התורה והוא ת"ח רשאי להשתמש. ולהשו"ע מותר אף כשיודע שמקפיד כיון שעושה כן לצורך הלימוד. אלא שאם אינו למטרת ת"ת אסור, ונמצא עכ"פ שבעלים יכולים לאסור העתקת ספר וכדו' השי"ד להם כשעכ"פ יש קצת הפסד בדבר.

י. המו"ל יודע מראש שיעתיקו

אלא שאף בדברי חולין יש לדון להקל בדברים שדרך העולם להעתיק כגון שירים וכדו', דהרי המו"ל יודע מזה ואע"פ כיוצא בזה אע"כ שתמא מתייבש ומותר מראש על העתקה, ועדיף מאבידה מדעת. ומשום דינא דמלכותא נ"ר דאין לחוש כי ע"פ דיניהם שימוש "הוגן" מותר. (ועיי' מוציא כ"י סוף מרוויח מזה או אם הוא זמר יש לו בזה פרסום להופעות בחתונות וכדו').

שו"מ שכ"כ בצ"א (ח"ח"מ סי' ב) בענין צילום מאמרים מספר וכדו' לשימוש עצמי שמתרת היא למרות שבשער הספר מופיע אזהרה שאין להעתיק שום חלק מהתוכן, דכיון שחפץ מנהגו של עולם להעתיק לשם שימוש עצמי, והמו"ל יודע מזה, אמדינן דעתיה, שהגם שמהזכיר שלא להעתיק שום חלק מהספר ללא רשותו, מ"מ בלבו לא היה לאסור גם על כגון דא. וכן נקט המשנה הלכות (שם ח"מ"ס סי' תד) שכל שהוא לשימוש אישי ש"ר. וכן נראה דעת השב"ל (ח"ח"מ סי' רב), ועיי' התירו לצלם ספרים לצורך הלימוד כגון באופן חלקי וכדו' לצורך שימוש פרטי. וכן הפתח"ש (ח"ח"מ פ"ט הגה כז) כת' דאין שום איסור להעתיק כל שאין משום השגת גבול כי זה שקנה זוכה בכל מה שיכול להשתמש בו ואין שום איסור להעתיק ממנו כשם שמותר למכור או ולהרויח בו כל שאין משום השגת גבול (וכת' דלהעתיק תוכנות מחשב נרא' יותר להחמיר, שכן כל תוכנה מיועדת יותר לשימוש מסחרי מאשר תקליט וכדו'). וכן פסק הגר"ש זצ"ל (נשמי"א ח"מ"ס סי' שנט סס"ב). ועיי' במנח"י (ח"ז סי' קל ד"ה ועכ"פ). ולפי"ז י"ל ש"ה"ה בענין העתקת שירים, וכדו', ובאופן שהמלכות אינו אוסר העתקתם שמותר להעתיק לשימוש אישי. ועיי' במנחת צבי (ח"א סי' יח אות ח).

יא. המידע כבר התפרסמה

ושמענו מחשובי הדיינים סברא נוספת להתיר, דאחר שהמידע כבר נפרץ ונמצא בכל מקום דהוי כזוטו של ים המובא בשו"ע (סי' רט סעי' ז) בענין אבידה דאמרינן הרי אלו שלו אפילו הבעל נעמד וצווח. ואע"פ שהיאוש הוא כתוצאה של גנבה (לסוברים שיש בעלות בכח"ג) מ"מ עיי' בנמוק"י (ב"מ יג. ב"ר"ף) שבכל מקום שהרבים מצויים אפי' יש סימן מתייבשים הבעלים מהם דומיא דזוטו של ים ברוב ישראל נמי אמר וטעמא משום דאיכא אינשי שלא מעלי ושקלי ולא מחזירי"ם, ע"כ. והביאו הב"י (סס"י רסג). ומשמע דאף בכח"ג חשיב כזוטו של ים. ומ"מ כ"ז שייך כמבואר דדי"ד כמבואר ברא"מ (שם סי' ט) אף בהא דזוטו של ים.

מסקנא די דינא

א' אסור להעתיק חכמה של חברו כגון ספר שהוציא לאור, פטנט, דיסק וכדו', ע"מ להתפרנס ממנה משום השגת גבול ולדעת רבים אף יש בזה משום גזל. ואיסור זה הוא אף כשאינו מהדיסק המקורי. ב' העתקת שירים וכדו' לשימוש פרטי מעיקר הדין יש מקום להקל, במקומות שהמלכות אינו אוסר העתקתם (עיי' עוד לעיל במאמר).

שאינ"פ שאינ"פ צריך לחזור ולטול מכל מקום משום ענינו מיהא איכא. ומבואר מדבריו דהא דקאמר ולא מילתא היא, לחלוק על דברי רבא בא, דאף בכח"ג דמשא ולא משא הוא בכלל מזולז בנטילת ידים וקשה לעניות [ואכן הדרשה לשיטתו השיג שם על דברי בעיני].

וכן מבואר ביש"ש (חולין פרק כל הבשר סי' ט"ו) דלמסקנת הגמ' אף היכא שנטול ידיו ברביעית מצומצם קשה לעניות.

אלא לבשו"ע כתב המחבר (סי' קני"ח סי' ט"ה) כלשון הטור - צריך להזהר בנטו"י שכל המזולז בנטילת ידים חייב נידוי ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. ע"כ. ובסעי' שלאחריו כת' - אע"פ ששיעורם ברביעית יוסף ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ע"כ. ונר' מדבריו דהיכא דנטול ברביעית אינו בכלל מזולז בנטילת ידים.

אולם יעו"י במאמ"ר (שם סי' ק"י) דדייק נמי לשון המחבר דנר' מדבריו דכל שנטול ברביעית ליכא זלזול כלל, ושכן מבואר בדברי הדרשה בביאורו על הטור, והדר כתב בדברי הב"י מדויק דאף הנוטל ברביעית בא לידי עניות, ושכן מבואר ביש"ש, והסיק דכל שיש לו מים ונטול מרביעית מצומצמת הוא קשה לעניות.

וכן מפורש בגר"ז (סי' קני"ח סי' ט"ו) שכתב - צריך לזהר מאוד בנטילת ידים שכל המזולז בנטילת ידים חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם, ואפי' הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות, אלא יוסף ליטול ידיו בשפע וכל הנוטל מלא חופניו מים נותנים לו מלא חופניו טובה וברכה.

ובעצם גדר מזולז בנטילת ידים, יעו"י בסוטה (ד'): דאיתא שם דהמזולז בנטו"י נעקר מן העולם. ופרש"י (ד"ה המזולז) דהיינו שאוכל תמיד בלא נטילת ידים. ואפשר דפי' כן ע"מ שלא תקשי מדברי הגמ' בשבת דמבואר דקשה לעניות, ועיי' כתב לבאר דהכא במזולז תמיד שאוכל בלא נטו"י, משא"כ גמ' בשבת דאירי אף בכח"ג שמזולז בה לפעמים.

ונבי"ח דוד הנ"ל כתב לבאר, דהגמ' בסוטה איירי היכא דאינו נוטל כלל, והגמ' בשבת דבא לידי עניות איירי שנטול ידיו ברביעית מצומצמת עיי"ש]. אולם התוס' שם (ד"ה נעקר) הקשו על דברי הגמ' דנעקר מן העולם מדברי הגמ' בשבת דעונשו עניות, וכתבו דזולז שמזולז בה תמיד עונשו עקרה עיי' עניות דקשה ממיתה עיי' נחש ונעקר מן העולם. ע"כ. ונראה מדבריהם דחדא מילתא היא. ואי"כ לכאוי' בתרייהו איירי שעושה כן תמיד.

אך יעו"י בפמ"ג (משב"ז שם על השו"ע סי' ט) דביאר דברי התוס', דהיכא דמזולז תמיד נעקר מהעולם עיי' עניות, ועובר לפעמים חייב מיתה וינשכנו נחש וכן בא לידי עניות.

[ויעו"י בבא היטב (סי' קני"ח סי' ט"ו) שכתב מזולז - אפי' בפעם אחת. ועיי' נטול בסוטה שכתב שאוכל תמיד בלא נטילת ידים. ועיי' במטה יוסף ח"ב או"ח סי' ח"י ס"ק ל"ד (לגמ' יוסף בן חיים משה הלוי נזיר זצ"ל)].

העולה לדינא - הרוצה להוציא עצמו מכל ספק, יטול ידיו בשפע ולא יטול מרביעית מצומצמת.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הכנת הנפש לשבת (ד)

הכנה על ידי לימוד תורה בערב שבת - "והנה האדם מורכב מנשמה ושכל עם גוף, ההכנה לענין הכנת הגוף הוא הבישול והאפיה בערב שבת כדי להכנס מוכן עם מאכלי השבת, אמנם גם נשמת האדם צריכה להכנס לתוך האוירה של שבת, ושם היא תחיה חיים אצילותיים עדינים שאין למצוא אותם במעורבות הסתירות לטבע אופי שלה.

ההכנה שלה הוא בדברי תורה שהיא לומדת בערב שבת. לאדם שלומד בערב שבת, לימוד זה מוכך את החלודה הנדבקת לנשמתו בימי החול ומעבירה ממנו על ידי שלחבת אש קודש, וזהו ענין נהר דינור הידוע ליודעי חן.

על כן מי שהשעה קצרה לו מלעשות את זה בעצמו, יכול לקיים זה ע"י שאחרים ילמדו גם בשבילו בערב שבת". (הגרי"א ויינטרוב זצ"ל, אגרות דעת ח"א עמ' רטז)

נערך ע"י מהבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם עמיקתא שליט"א בקול הלשון - טל: *6761 יש להקיש 3-3-8 שלווחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמענתא עמיקתא